

Een achttiende-eeuwse kaart van de Laambeek in Zolder

Rombout Nijssen

Metaaldetectoristen worden – vooral door mensen die er weinig van weten – wel eens schattenjagers genoemd. Daarmee wordt gesuggereerd dat zij schatten uit de bodem halen zonder dat zij enig besef zouden hebben van het wetenschappelijk belang van sommige vondsten. Hoewel dat voor de metaaldetectoristen die ik ken niet geldt, wil ik hen, als ik in het archief een schattenkaart vindt, die niet onthouden.

Deze kaart is niet gedateerd, maar op basis van het geschrift en het lettertype van de geschreven aanduidingen op de kaart, dateer ik haar in de achttiende eeuw. De kaart toont een echte schat: het water van de Laambeek in Zolder. De Laambeek is een riviertje dat in Houthalen ontspringt, en dat van daar naar het westen stroomt. Van Houthalen stroomt het naar het noorden van de gemeente Zonhoven, om dan verder door Zolder naar Lummen te stromen, waar het ter hoogte van kasteel de Burg in de Mangelbeek stroomt.

Voor de inwoners van Zolder was het water van de Laambeek een echte schat. Zij leverde drinkwater voor het vee, water voor het bevoeien van hooilanden, drijfkracht voor watermolens en water voor vijvers waarin vissen gekweekt werden. Over haar hele lengte stroomde de Laambeek in de achttiende eeuw door vier gemeenten: Houthalen, Zonhoven, Zolder en Lummen, en door het gebied van twee heerlijkheden: het Land van Vogelsanck, waar Houthalen, Zonhoven en Zolder toe behoorden, en de heerlijkheid Lummen. In Zolder liep de Laambeek bovendien in het oosten door landerijen die aan de heer van Vogelsanck toebehoorden en in het westen door landerijen van de kasteelheren van Terlamen. Het water van de Laambeek was – en is nu nog – van levensbelang voor de visvijvers van Terlamen.

Wanneer iemand gebruik maakte van het water van de Laambeek om bijvoorbeeld een vijver te vullen, of wanneer de bezitter van een watermolen in de zomer het water afdamde om zo een groter en verzekerd debiet voor zijn molen te krijgen, dan had dat gevolgen voor alle gebruikers van het water van de Laambeek die stroomafwaarts woonden. Nu waren er wel afspraken gemaakt over het gebruik van het water voor al deze doeleinden, die er – als zij door iedereen nageleefd werden – voor zorgden dat de beek in normale tijden niet droog kwam te staan en dat iedereen kon beschikken over het water dat hij nodig had.

Bij uitzonderlijke zomerse droogte kon het wel eens voorkomen dat de beek in de lager gelegen gebieden minder water aanvoerde dan de aangelanden mochten verwachten. Bij droog weer had immers iedere molenaar op een watermolen een voorraad water nodig om zijn molen aan te drijven, en neigde hij ertoe de beek voor zijn molen af te dammen. Zo kwamen de lager gelegen landerijen in de droogste periode van het jaar zonder water te zitten. Het afleiden van water om een visvijver van water te voorzien en zo te zorgen dat de vissen niet door gebrek aan zuurstof dood gingen, had hetzelfde effect. Bij aanhoudend nat weer in het voorjaar of in de herfst konden de bezitters van hoger langs de beek gelegen landerijen dan weer geneigd zijn om het overtollige water zo snel mogelijk af te voeren, zodat lager gelegen gebieden onder water kwamen te staan.

Vogel Banck

Det Laemen

Noord

West

Ost

Weg

off

de Laem

Weg

Weg

Moolen

de Laem weg

Weg van ter Laemen
na den Berg de helling

Den Bolderbergh.

om Vogel Banck

Weg

De

Eijke

Haut Maelen

Cartelle
1749

Sonhoven

Die Maelen
Ten Maelen

Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat het beheer van het water van de Laambeek in de loop van de eeuwen geregeld tot conflicten leidde. Een deel van het archief van de heren van Vogelsanck wordt in het Rijksarchief te Hasselt bewaard. Het bevat een bundel van wel veertig centimeters, vol met documenten over het beheer van het water van de Laambeek en over de rechten van verschillende aangelanden en andere partijen uit de periode van de zestiende tot de achttiende eeuw. Een daarvan is deze kaart van een deel van de loop van de Laambeek.

Het noorden ligt boven op deze kaart. In het oosten is met de voorstelling van twee kerken de ligging van de dorpskernen van Houthalen en Zonhoven aangeduid. Tussen beide dorpen loopt de Laambeek. De kaart toont hoe er in het oosten via een gracht water van de Laambeek naar de vijvers ten zuiden van het kasteel van Vogelsanck geleid wordt. Diezelfde gracht levert ook het water voor de grachten van de Colverschans op het grondgebied van Zonhoven. Dan loopt de Laambeek door het *Gemeijn Broeck*, een beemdgebied waar de gemeenschap gebruiksrechten op had. Verder dan dit broek loopt er weer een gracht die de Laambeek met een vijver verbindt. Dan staat er een sluis getekend, die gebruikt kon worden om de waterstand te regelen en om er voor te zorgen dat de beek voor de sluis hoog genoeg gehouden werd om de vijvers van Vogelsanck van water te voorzien of laag genoeg zodat het broek niet op een ongelegen moment zou overstromen.

Waar de Laambeek de toenmalige weg van Zolder naar Hasselt kruist, zien wij een bruggetje of een doorwaadbare plek. Dan volgt een gracht die de Laambeek met de grachten of vijvers rond het kasteel van Vogelsanck verbindt, een bruggetje over de beek ter hoogte van de kasteeldreef en weer een sluis. Dan volgt weer een gracht die de Laambeek met de grote vijver van Vogelsanck, ten zuiden van Bolderberg, verbindt. Ten noorden van die vijvers ligt de Bolderberg met de kluis van Bolderberg. Ten noorden van het kasteel is de kerk van Zolder getekend.

Aan de westzijde van de kaart komt de Laambeek bij het kasteel van Terlamen. Ook daar speelt zij een rol in het waterbeheer van de visvijvers. Bovendien ligt in de buurt van het kasteel de watermolen van Terlamen, waar de Laambeek weer voor voldoende debiet moet zorgen om het molenwerk aan te drijven en het molenrad te doen draaien.

Als je de kaart zo analyseert, dan zie je dat het water van de Laambeek veel doelen moest dienen, en dat het belang van de ene partij niet altijd strookte met dat van een andere partij. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de heren van Vogelsanck een uitgebreide documentatie bijhielden over hun rechten en die van anderen op het water van de Laambeek. Metaaldetectoristen die op zoek zijn naar een doorgang door de beek of naar een sluis, plekken dus waar mensen actief waren, kunnen de kaart nu voor hun doeleinden gebruiken.